

ЗАКОНОМЕРНОСТИ ПРОЦЕССОВ ИННОВАЦИОННЫХ ТРАНСФОРМАЦИЙ ПРЕДПРИЯТИЯ

Гавриш О. Н.

Представлено авторское видение существующих концепций инновационного развития предприятий в условиях рыночных отношений. Обобщены факторы, обуславливающие цикличность развития процесса инновационных трансформаций предприятий.

Ключевые слова: инновация, инновационная деятельность, инновационное развитие, инновационный потенциал, инновационная стратегия.

REGULARITIES OF THE PROCESSES OF INNOVATIVE TRANSFORMATIONS OF ENTERPRISES

Gavrish O. M.

The work presents the author's vision of the existing concepts of innovative development of the enterprises in conditions of market relations, summarizes the factors, which determine the cyclical development of the process of innovative transformation of enterprises.

Key words: innovation, innovative activity, innovative development, innovation potential, innovation strategy.

УДК 330. 1: 330. 341. 1

НАЦІОНАЛЬНА СИСТЕМА ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА

К. С. Смірнова, аспірант

Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна

Розкрито сутність та головні структурні елементи національної системи інноваційного підприємництва. Доведено системоутворюючу роль інноваційного підприємництва як складової національних інноваційних систем.

Ключові слова: інноваційне підприємництво, національна система інноваційного підприємництва, національна інноваційна система, ринок інновацій.

Постановка проблеми. Інноваційне підприємництво як діяльність з комерціалізації інновацій, що охоплює всі стадії системного інноваційного процесу, є невід’ємним елементом національних інноваційних систем (НІС), що забезпечують інноваційний розвиток економіки. Інноваційне підприємництво виступає чинником, що інтегрує дії всіх організацій — складових НІС від генераторів інноваційних ідей до споживачів інноваційної продукції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасній науковій і прикладній літературі з економіки, менеджменту, інноваційної економіки тощо представлені різні підходи до визначення інноваційного підприємництва, серед яких переважає його характеристика як діяльності з впровадження (використання) результатів інноваційного процесу. Наприклад, як пишуть С. Ілляшенко та О. Біловодська, інноваційне підприємництво — це самостійна, ініціативна, на власний ризик діяльність з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу, що забезпечить одержання прибутку та (або) соціального ефекту [1, с. 263]. На нашу думку, визначення інноваційного підприємництва як діяльності з впровадження інновацій суттєво обмежує зміст цієї діяльності: впровадження інновацій є однією зі стадій інноваційного процесу, а суб’єкти підприємницької діяльності можуть а) брати активну участь у здійсненні всіх його (або декількох) стадій; б) обрати впровадження інновацій як спеціалізацію бізнесу (наприклад, впроваджувальні фірми, що спеціалізуються на впровадженні невикористаних власниками патентів технологій, просуванні на ринку ліцензій перспективних винаходів, їх доведенні до промислової стадії, виробництві невеликих експериментальних об’єктів промислової власності з продажем ліцензій). Отже, інноваційним, на наш погляд, є підприємництво, пов’язане зі здійсненням як стадії впровадження, так і всіх (і кожної окремо) стадій інноваційного процесу.

Формулювання цілей. Метою статті є обґрунтування системоутворюючої ролі інноваційного підприємництва як складової національних інноваційних систем.

Вклад основного матеріалу. Нині у вітчизняних і зарубіжних наукових джерелах, на наш погляд, переважає організаційно-інституціональний підхід до визначення сутності і структури НІС, уперше запропонований К. Фріменом: НІС — сукупність організаційних і інституціональних структур у державному і приватному секторах економіки у межах національних кордонів, активність і взаємодія яких ініціює, створює, модифікує та сприяє дифузії інновацій [1–5]. У контексті цього підходу А. Никифоров визначає НІС як підсистему національної економіки, що є єдністю суб’єктів інноваційної діяльності і інститутів правового, фінансового та соціального характеру, що забезпечують їх взаємодію [6, с. 50]. Організаційно-інституціональний підхід є основою

з'ясування, по-перше, організаційної структури НІС як сукупності суб'єктів інноваційної діяльності та організацій інноваційної інфраструктури; по-друге, системи регуляторів функціонування НІС.

М. Шарко пропонує такий варіант структуризації НІС: комплекс інститутів, що беруть участь у виробництві, передаванні та використанні знань; фірми і створені ними мережі та комунікації; наукова система; елементи ринкової інфраструктури; макроекономічна політика і форми державного регулювання; система освіти та професійної підготовки; товарні ринки, ринки чинників виробництва, праці; система фінансування інновацій. Структуроутворюючими блоками НІС, на її думку, є підприємства, науково-технічна сфера, інноваційна інфраструктура [7, с. 26]. В. Тарасевич визначає НІС як середовище, поле вирощування інновацій — систем. Тому національна інноваційна система має бути адекватною рівню їх складності, варіативної різноманітності [8, с. 72].

Вважаємо, що основу формування і розвитку НІС складають такі системоутворюючі чинники:

- техніко-технологічний: нелінійний (системний) інноваційний процес, інновації-системи;
- соціально-економічний: інноваційне підприємництво;
- інституціональний: державне і корпоративне регулювання інноваційної діяльності;
- культурно-ідеологічний: інноваційна культура, інноваційне мислення.

Сучасна модель нелінійного інноваційного процесу, природа інновацій як «національно значущих інновацій-систем» [8, с.73] складають техніко-технологічну основу формування і розвитку НІС, головним завданням яких є реалізація інноваційної моделі економічного зростання на національному рівні (техніко-технологічний чинник). Державна інноваційна політика, інноваційне право, розвиток корпоративного інноваційного управління виступають чинниками формування інституціонального середовища ефективної діяльності і взаємодії учасників інноваційного процесу на всіх його стадіях, тобто інституціональними чинниками функціонування НІС.

Інноваційна культура становить ідеологічну основу ефективної взаємодії учасників інноваційного процесу в межах НІС. Як пише Л. Федулова, ключовою для стратегій інноваційного розвитку багатьох країн є формування сучасної інноваційної культури як підґрунтя для впровадження і розбудови економіки знань, що потребує відповідної перебудови соціально-економічного та культурного світоглядів суспільства [9, с. 177].

Інноваційне підприємництво – це комерційна інноваційна діяльність, спрямована на ринок інновацій, метою якої є отримання прибутку. А. Никифоров зазначає: «Якщо інноваційна праця пов'язана насамперед зі створенням інновацій, то інноваційне підприємництво — з їх комерціалізацією» [6, с. 42].

Комерціалізація є процесом комерційного впровадження (використання) інновацій, що набуває такі головні форми:

1) комерційний обмін інновацій як передавання продуцентом споживачу інтелектуальних продуктів (нових ідей, новацій, дослідних та промислових зразків тощо) на ринку інновацій, завдяки чому останні набувають товарної форми, купуються і продаються, а учасники трансакцій отримують дохід та інші вигоди. Важливо підкреслити, що розповсюдження інновацій може здійснюватися і у некомерційній формі, наприклад, при проведенні наукових конференцій, особистих контактах учених, обміні досвідом, у формі публікацій у наукових виданнях тощо. При некомерційному обміні інтелектуальний продукт не набуває форми товару, не стає об'єктом ринку інновацій і не забезпечує розробникам доходу. На нашу думку, некомерційний обмін інноваціями, з одного боку, суттєво знижує мотивацію до інноваційної діяльності, а з другого, зумовлює необхідність створення і застосування різних форм, методів обмеження доступу до наукової інформації, що вимагає значних витрат;

2) інвестування в інноваційні продукти та отримання доходу від інвестицій — інноваційне інвестування.

Отже, інноваційне підприємництво — орієнтована на отримання прибутку господарська діяльність, що охоплює комерційний обмін інноваціями та інноваційне інвестування.

В умовах формування інноваційної моделі економічного розвитку інноваційне підприємництво набуває системного характеру. Уперше зміст поняття «національна система інноваційного підприємництва» розкрила І. Павленко, на думку якої, на мікроекономічному рівні інноваційне підприємництво є діяльністю конкретного суб'єкта підприємництва з використання результатів наукових досліджень і розробок або інших науково-технічних досягнень, що зумовлює виникнення якісно нових і кращих за своїми властивостями товарів чи послуг, котрі реалізуються на ринку, або технологій, які використовуються у практичній діяльності. З макроекономічних позицій інноваційне підприємництво є моделлю, формою розширеного економічного відтворення на основі впровадження інновацій у всі сфери суспільного життя. У політико-економічному значенні інноваційне підприємництво — особлива підсистема економічних відносин, які формуються з приводу утворення, впровадження та розширеного відтворення нововведень [10, с. 14–15].

Важливо підкреслити теоретичну значущість політекономічного підходу до визначення інноваційного підприємництва, запропонованого І. Павленко. По-перше, складовими системи інноваційного підприємництва визначено економічні відносини з приводу не тільки впровадження, а й створення нововведень, що суттєво розширює сферу інноваційної підприємницької діяльності. По-друге, системно-відтворювальний підхід до характеристики інноваційного

підприємництва є методологічною основою його дослідження на мікро- і макроекономічному рівнях, обґрунтування його місця і ролі у національних інноваційних системах.

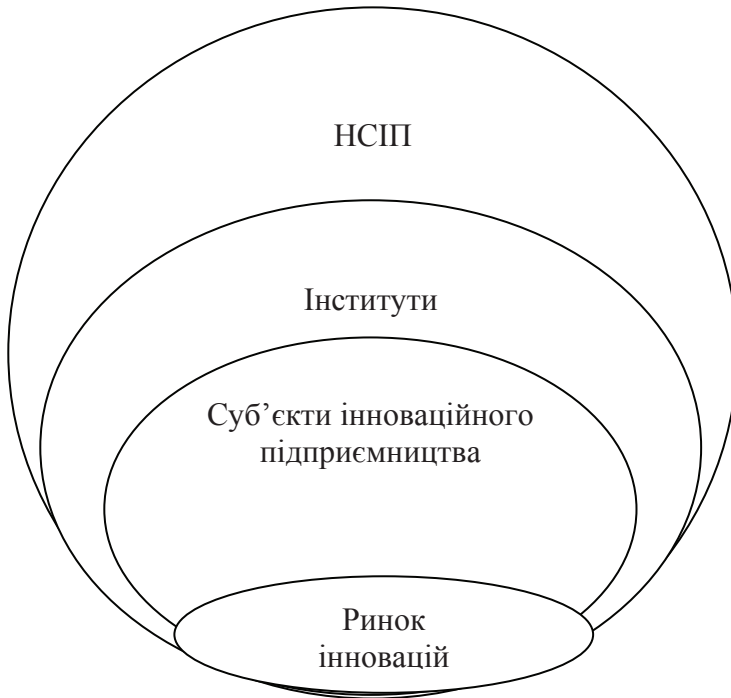
Національна система інноваційного підприємництва (НСІП), на нашу думку, — це, по-перше, сукупність суб'єктів підприємницької діяльності, що здійснюють комерціалізацію інновацій на національному і міжнародних рівнях, і комплекс відносин (економічних, правових, управлінських тощо) між ними з приводу комерційного впровадження інновацій. Це суб'єктно-організаційна складова НСІП.

По-друге, функціонування НСІП орієнтовано на національний і світовий ринки інновацій. При цьому національний ринок інновацій, який є основним регулятором інноваційної підприємницької діяльності, виступає базовою складовою (ядром) НСІП, основою її ефективного функціонування і розвитку. Ринок інновацій — це система трансакцій, пов'язаних з передаванням та прийняттям прав власності на різні види результатів інноваційної діяльності від інноваційної ідеї до інноваційної продукції. За визначенням Л. Федулової, ринок інновацій — це система економічних форм та механізмів, пов'язаних з формуванням і функціонуванням інноваційних комунікацій, умовами торгівлі науково-технічним товаром [11, с. 473].

У теперішній час ринок інновацій ще не став об'єктом комплексного економіко-теоретичного дослідження. Тільки деякі аспекти його структури та функціонування розкриваються у наукових працях з інноваційного менеджменту і маркетингу. Оскільки ринок інновацій — це соціально-економічна форма (механізм) комерційного обміну різними результатами інноваційної діяльності, що набувають товарної форми, його об'єктами є : 1) науково-технічний товар як результат інтелектуальної діяльності; 2) інноваційна продукція (послуги). Структурним елементом зазначеного ринку виступає також ринок капіталу для інновацій. Це зумовлено тим, що комерційне впровадження інновацій — це процес кругообігу капіталу, інвестованого в інновації, процес зростання вартості. Отже, головними складовими ринку інновацій є ринки:

- науково-технічного товару як об'єкта інноваційної діяльності і інноваційної продукції;
- капіталу для інновацій.

По-третє, інституціональною складовою національної системи інноваційного підприємництва є закони та інші державно-правові акти, норми корпоративного інноваційного управління, інноваційна культура тощо як регулятори інноваційної діяльності в цілому та підприємницької діяльності в інноваційній сфері зокрема. Структуру НСІП показано на рисунку 1.

Складові національної системи інноваційного підприємництва

Ринок інновацій, суб'єктно-організаційна і інституціональна складові є системоутворюючими структурними елементами НСІП.

На думку І. Павленко, з точки зору економічної теорії інноваційна система — це сукупність об'єктивних соціально-економічних відносин, що формуються як безпосередньо між суб'єктами інноваційного підприємництва, так і між цими суб'єктами та суспільством з приводу продукування новацій, їх матеріалізації, впровадження, використання і розповсюдження в усіх можливих сферах економічного і суспільного життя країни та за її межами [10, с. 39–40]. Тобто, НСІ у певному сенсі авторка ототожнює з національною системою інноваційного підприємництва. «Як і будь-яка суспільна організація, — пише І. Павленко, — інноваційна система має складатися із певних елементів, які окреслюють контури економічних відносин, функції суб'єктів, стратегічні і тактичні завдання та пріоритети інноваційного підприємництва» [10, с. 44–45].

Уважаємо, що поняття «національна інноваційна система» і «національна система інноваційного підприємництва» є взаємопов'язаними, але їх зміст не тотожний. В організаційному аспекті структурними елементами НСІ є не тільки суб'єкти інноваційного підприємництва, а й: 1) різні непідприємницькі організації, що здійснюють певні види некомерційної інноваційної діяльності (наприклад, наукові організації, що проводять фундаментальні дослідження, освітні установи,

що готують фахівців з діяльності в інноваційній сфері та ін., організації, що обслуговують некомерційний обмін інновацій: проведення наукових конференцій, обмін фахівцями тощо); 2) організації інноваційної інфраструктури, діяльність яких спрямована на забезпечення організаційної та інформаційної підтримки інноваційної діяльності (бізнес-інкубатори, інноваційні центри та ін.).

НСІП не є тотожною НІС, це її системоутворюючий елемент, оскільки комерціалізація інновацій є базовою умовою досягнення стратегічної мети функціонування НІС — забезпечення інноваційного розвитку національної економіки. «Вирішальним досягненням сторіччя у сфері нововведень, що справляє наймасштабніший економічний і соціальний вплив, є виникнення принципово нового сегменту сучасного господарства — інноваційної системи, яка генерує зростаючий потік інновацій, що відповідають динамічно мінливим суспільним потребам, а часто і формує їх. Саме цей сегмент надає економічному розвитку стійкого інноваційного характеру» [12, с. 7].

Слід зауважити, що ефективно інноваційне підприємництво можливе тільки в умовах сформованої НІС. Як слушно підкреслюють С. Ілляшенко та Е. Біловодська, повноцінний розвиток інноваційного підприємництва здійснюється в інноваційній системі [1, с. 44]. Розвиток НІС і НСІП – взаємопов'язані процеси: розвинута НСІП забезпечує результативність НІС як цілого та всіх її складових, а адекватна критеріям сучасної моделі інноваційного процесу НІС — умова ефективності НСІП.

Висновки. НСІП, у складі якої суб'єкти підприємницької діяльності, що діють на різних стадіях сучасного інноваційного процесу, інституціональні та культурно-ідеологічні чинники інноваційної діяльності, ринок інновацій, є складовою НІС, що забезпечує досягнення цілей її функціонування як цілого. Це дає підстави для визначення НСІП як системоутворюючої складової НІС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком промислових підприємств : монографія / С. М. Ілляшенко, О. А. Біловодська. — Суми : Університ. книга, 2010. — 281 с.
2. Freeman C. Technology Policy and Economic Performance / C. Freeman. — L. : Pinter Pub. Ltd, 1987. — 168 p.
3. Freeman C. The National System of Innovation Perspective / C. Freeman // Cambridge Journal of Economics. — 1995. — Vol. 19. — P. 5–24.
4. Freeman C. The Economics of Technical Change / C. Freeman // Cambridge Journal of Economics. — 1994. — Vol. 18. — P. 463–514.
5. Technical change and economic theory / ed. Dosi, C Freeman, R Nelson, Silberger G., Soete L. — L. : Pinter Publishers, 1988. — 656 p.
6. Никифоров А. Є. Інноваційна діяльність: теорія і практика державного управління : монографія / А. Є. Никифоров. — КНЕУ, 2010. — 420 с.

7. Шарко М. Модель формування національної інноваційної системи України / М. В. Шарко // Екон. України. — 2005. — № 8. — С. 25–30.
8. Тарасевич В. Про синергетику інновацій / В. Тарасевич // Екон. України. — 2009. — № 4. — С. 65–73.
9. Федулова Л. І. Економіка знань : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Л. І. Федулова. — К. : НАН України; Ін-т екон. та прогнозування НАН України, 2009. — 600 с.
10. Павленко І. А. Інноваційне підприємництво у трансформаційній економіці України : монографія / І. А. Павленко. — К. : КНЕУ, 2007. — 248 с.
11. Федулова Л. І. Інноваційна економіка : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Л. І. Федулова. — К. : Либідь, 2006. — 480 с.
12. Инновационная экономика 2-е изд., испр. и доп. / А. А. Дынкин, Н. И. Иванова, Л. П. Грачев и др. — М. : Наука, 2004. — 352 с. — (Науч. издание).

НАЦИОНАЛЬНАЯ СИСТЕМА ИННОВАЦИОННОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА: СУЩНОСТЬ И СТРУКТУРА

Смирнова Е. С.

Раскрыты сущность и основные структурные элементы национальной системы инновационного предпринимательства. Доказана системообразующая роль инновационного предпринимательства как составляющей национальных инновационных систем.

Ключевые слова: инновационное предпринимательство, национальная система инновационного предпринимательства, национальные инновационные системы, рынок инноваций.

NATIONAL SYSTEM OF INNOVATIVE BUSINESS: ESSENCE AND STRUCTURE

Smirnova K. S.

The essence and the basic structural elements of national system of innovative business are opened. The backbone role of innovative business as a component of national innovative systems is proved.

Key words: innovative business, national system of innovative business, national innovative systems, the market of innovations.